

МАМЛАКАТИМИЗДА КО'П UCHRAYDIGAN ENDEMIK KASALLIKLAR

*Choriyev Ilhomjon Faxriddin o'g'li
Egamberdiyev Boburjon Olimboyevich
Anarboyev Sardor Alisherovich*

Samarqand Davlat tibbiyot universiteti Endokrinologiya kafedrası

Annotasiya: Ma'lumki inson tanasidagi endokrin tizim ma'lum moddalar - gormonlar ishlab chiqarilishi tufayli ichki organlarning faoliyatini tartibga soladi. Gormonlar insonning jismoniy parametrlariga, insonning psixo-emotsional holatiga va inson organizmidagi fiziologik jarayonlarga ta'sir qiladi. Agar endokrin tizimning ishi muvaffaqiyatsiz bo'lsa, gormonlar ishlab chiqarish jarayoni buziladi: gormonlar kamaygan yoki ko'paygan miqdorda ishlab chiqariladi, gormonni tashish yoki so'rilish jarayonlari buziladi, g'ayritabiyy gormon ishlab chiqariladi va antigormonlar ishlab chiqariladi. Ko'p odamlar dastlabki davrda tanadagi o'zgarishlarga befarq munosabatda bo'lishadi yoki shifokorga murojaat qilmaydilar, charchoq, stress va boshqa holatlarga tushish oqibati ko'payadi (Ilicali Oc, Keles N, Deger K, Savas I 1999). Bevosita bu shaxslararo muloqot jarayoniga oz tasirini otkazadi.

Mavzuning dolzarbligi: Endokrin tizimi organizmdagi o'sish, metabolizm va jinsiy rivojlanish kabi muhim jarayonlarni tartibga soladi. Ushbu tizim bir nechta asosiy endokrin bezlarni o'z ichiga oladi. Bu bezlar qonga gormonlar tushiradi. Qonda bir marta gormonlar yurak-qon tomir tizimi bo'ylab o'zlarining maqsad hujayralariga etguncha harakatlanishadi. Muayyan gormon uchun maxsus retseptorlari bo'lgan hujayralarga bu gormon ta'sir qiladi. Gormonlar o'sishni o'z ichiga olgan turli xil uyali faoliyatni nazorat qiladi; rivojlanish; ko'paytirish; energiyadan foydalanish va saqlash; va suv va elektrolitlar muvozanati. Ham endokrin tizimi, ham asab tizimi organizmdagi homeostazni saqlab turish uchun javobgardir. Ushbu tizimlar atrof-muhit o'zgarishiga javoban doimiy ichki muhitni saqlashga yordam beradi.

Hozirgi kunda dunyo boylab bunday kasalliklar o'smir yoshli bolalarda ham ko'p uchramoqda. Bu esa shaxsning bir qator fiziologik va psixologik o'zgarishlariga sabab bolishi mumkin. Yani bu o'zgarishlarni biz osish va rivojlanishdan orqada qolishi, faol soch to'kilishi yoki tez o'sishi, ortiqcha o'sishi, ayollarning yuzida soch o'sishining ko'payishi, tashqi ta'sir sezuvchanligining oshishi - bu gormonal buzilishlar tufayli estrogenlarning kamayishi va testosteronning ko'payishini ko'rsatadi, jinsiy bezlarning muvozanati buzilishi kuzatiladi, qalqonsimon bezning faolligi oshsa, ishtahaning kuchayishi, ichak harakatining pasayishi va vazn yo'qotish belgilari paydo bo'ladi (DN 1976), asabiylashish, kayfiyatdagi tushunarsiz o'zgarishlar, to'lqinlangan ko'z yoshlari, diqqatni jamlay olmaslik, ma'lumotni sekin qabul qilish, uyquchanlik, kundalik ishlarga aralasha olmaslik, biror narsa qilishdan qo'rqish, shaxslar aro

munosabatlardagi qiyinchiliklar, muloqotga kirishishning qiyinlashuvi va bir qator xulq-atvordagi ozgarishlarga sababchi bolishi mumkin. Endokrin tizimning har qanday sohasidagi buzilishlar tanadagi ko‘plab jarayonlarning buzilishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy tibbiyot muvaffaqiyatlariga qaramay, bugungi kunda endokrin kasalliklar dunyoning aksariyat mamlakatlari, shu qatorda O‘zbekiston uchun ham dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti bergan ma‘lumotlarga ko‘ra, hozirda dunyo bo‘yicha 665 milliondan ortiq odam endemik bo‘qoq va qalqonsimon bezning boshqa kasalliklaridan aziyat chekmoqda. 1,5 milliard inson esa yod tanqisligi kasalliklari rivojlanish xavfiga ega. Tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, dunyoda qalqonsimon bez kasalliklarining ko‘payishi yiliga 5 foizni tashkil qilmoqda. Shuningdek, rivojlangan davlatlarda har 10-15 yilda qandli diabet bilan kasallangan bemorlar soni ikki barobar oshib bormoqda. Ushbu muammoning dolzarbligini hisobga olgan holda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti qandli diabetni XXI asr epidemiyasi deb e‘lon qilgan. Bugungi kunda qalqonsimon bez kasalliklari, jumladan, diffuz bo‘qoq va qandli diabet mamlakatimizda eng ko‘p uchrayotgan endokrin kasalliklar sirasiga kiradi. 2020-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra, yurtimizdagi endokrin kasalliklar tarkibidagi tarqalish bo‘yicha:

- qalqonsimon bez kasalliklari 44,2 foiz;
- qandli diabet 41,6 foiz;
- semizlik 7,5 foiz;
- va boshqa endokrin kasalliklar 6,7 foizni tashkil qildi.

Xulosa: Yurtimizda qalqonsimon bez kasalliklarining tarqalishi 2017-yil bilan taqqoslanganda 2 foizga oshdi. Bu ko‘rsatkich o‘sishi barcha viloyatlarda kuzatilib, ayniqsa, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Andijon, Toshkent viloyatlari hamda Toshkent shahrida yuqori bo‘ldi. Shuningdek, bugungi kunda O‘zbekistonda qandli diabet bilan xastalangan bemorlar soni 270 ming nafardan oshgan bo‘lib, ayniqsa, bu kasallikning eng ko‘p tarqalish ko‘rsatkichi Xorazm, Qashqadaryo, Buxoro, Sirdaryo va Samarqand viloyatlarida kuzatildi. Shu o‘rinda aytish lozimki, qandli diabetning 2 turi rivojlanishi uchun tashqi xavf omillari orasida semizlik eng muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бутрова С.А. От эпидемии ожирения к эпидемии сахарного диабета // Междунар. эндокринолог. журнал – 2013. № 2 (50)
2. Ismoilov S.I. Endokrinologiyadan tanlangan ma‘ruzalar. –Toshkent, 2005.-B. 105-183.
3. Лолтарёв С.С., Курцина И.Т. Физиология пищеварения. Учебн. Пособие. М.: “Высшая школа”. 1984. –С. 87-100.
4. Мак-Мюррей У. Обмен веществ у человека. М.: “Мир”, 1980. –С. 35-43.
5. Матохина З.П. Основы физиологии питания, гигиены и санитарии. Учебник. Москва, 2002. –С. 198-233.
6. Salomatlik kutubxonasi. // Ilmiy jurnal.-Toshkent, 2015. - 23 b.